

ЗМІНА ПІДСУДНОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РІЗНИХ КРАЇН

CHANGE OF JURISDICTION OF A CRIMINAL CASE ACCORDING TO THE LEGISLATION OF DIFFERENT COUNTRIES

Карандась М.В., студент IV курсу факультету правничих наук
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

У статті оглянуто інститут направлення кримінального провадження з одного суду до іншого у законодавствах зарубіжних країн. Висвітлено особливості використання вказаного інституту у країнах світу. Звернено увагу на те, що кожна країна світу по-різному визначає коло суб'єктів, яким надано можливість звертатись до суду з клопотаннями про направлення кримінального провадження, наприклад, згідно кримінального процесуального кодексу Лівану клопотання про зміну підсудності може подавати виключно прокурор. Також звернено увагу на те, що кожний кримінальний процесуальний кодекс визначає по-різному судові інстанції, які мають у своїх повноваженнях можливість направляти кримінальні провадження з одного суду до іншого, наприклад, у Лівані вказані повноваження є у Верховного суду, а у Республіці Азербайджан – суди апеляційної інстанції.

Зазначено про те, що підстави зміни підсудності є дуже різними. Водночас у статті вказано на те, що підстави для направлення кримінального провадження у Республіці Молдова та Грузії є схожими на підстави зазначені у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві. Звернено увагу на те, що у деяких країнах Європи, наприклад, Федеральній республіці Німеччина та Республіці Болгарії є можливим спори про підсудність. Також висвітлено погляди вчених щодо переваг та недоліків існування можливості спорів про підсудність між судами. Акцентовано увагу й на те, що певні кодекси дозволяють повторне направлення кримінального провадження з одного суду до іншого та оскарження рішення суду про зміну підсудності. На підставі викладеного визначено, що підстави направлення кримінального провадження з одного суду до іншого є приблизно однаковими та наведено підстави, які зустрічаються майже у кожному кримінальному процесуальному кодексі.

Ключові слова: підсудність, зарубіжні країни, кримінальне провадження, суд, законодавство.

The article examines the institution of referral of criminal proceedings from one court to another in the legislation of foreign countries. The peculiarities of the use of this institute in the countries of the world are highlighted. Attention is drawn to the fact that each country of the world defines differently the circle of subjects who are given the opportunity to apply to the court with requests to refer criminal proceedings, for example, according to the Criminal Procedure Code of Lebanon, a request for a change of jurisdiction can be submitted only by the prosecutor. Attention is also drawn to the fact that each criminal procedural code defines in different ways the judicial authorities that have the ability to direct criminal proceedings from one court to another in different ways, for example, in Lebanon the Supreme Court has the specified powers, and in the Republic of Azerbaijan – the courts appellate instance.

It is noted that the reasons for changing jurisdiction are very different. At the same time, the article points out that the grounds for sending criminal proceedings in the Republic of Moldova and Georgia are similar to the grounds specified in domestic criminal procedural legislation. Attention is drawn to the fact that in some European countries, for example, the Federal Republic of Germany and the Republic of Bulgaria, disputes about jurisdiction are possible. The views of scientists regarding the advantages and disadvantages of the existence of the possibility of disputes about defendants between courts are also highlighted. Attention was also paid to the fact that certain codes allow the re-referral of criminal proceedings from one court to another and the appeal of the court's decision to change jurisdiction. On the basis of the above, it was determined that the grounds for sending criminal proceedings from one court to another are approximately the same, and the grounds found in almost every criminal procedural code are given.

Key words: jurisdiction, foreign countries, criminal proceedings, court, legislation.

Постановка проблеми. Направлення кримінального провадження з одного суду до іншого (зміна підсудності) є одним з важливих інститутів забезпечення права на справедливий суд, який використовується у багатьох країнах світу. Цікавим для дослідження є аналіз кримінального процесуального законодавства різних країн світу щодо використання вказаного інституту та виокремлення особливостей направлення кримінального провадження з одного суду до іншого в країнах світу.

Метою статті є аналіз вищевказаного інституту через призму міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу. З початком повномасштабної агресії РФ проти України та припиненням роботи десятків судів на територіях, де велися або продовжують вестися бойові дії, було передано великий масив кримінальних проваджень, які, після відновлення роботи окремих судів на звільнених територіях, почали повертатись до судів, у межах територіальної юрисдикції яких були скоєні кримінальні правопорушення. Так, вказане реалізується завдяки інституту направлення кримінальних проваджень з одного суду до іншого, яке регулюється ст. 34 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [1]. Законодавством передбачено ряд підстав передачі кримінального провадження на розгляд іншого суду, що детально аналізувалося нами в окремій статті «Направлення кримінального провадження з одного

суду до іншого в межах юрисдикції різних апеляційних судів» [2]. Водночас використання вказаного інституту не є унікальним для правових систем зарубіжних країн. Так, статтею 74 Кримінально-процесуального кодексу Азербайджанської Республіки (далі – КПК Азербайджану) визначено, що територіальна підсудність кримінальної справи може бути змінена при задоволенні відводу судді на території, де діє суд у складі одного судді, або, якщо всі судді суду не можуть розглядати цю справу через те, що раніше брали участь у її розгляді. Згідно КПК Азербайджану, вказані клопотання однієї зі сторін кримінального провадження або подання судді чи голови відповідного суду розглядаються головою апеляційного суду, та саме вказана особа виносить постанову про зміну підсудності справ та направлення їх до іншого суду [3]. Також схожими за змістом на норми вітчизняного законодавства є норми Кримінально-процесуального кодексу Грузії (далі – КПК Грузії) [4]. У вказаному кодексі зазначено, що голова вищого суду має право за клопотанням сторін передати кримінальну справу на розгляд іншого суду за місцезнаходженням більшості потерпілих і свідків, що беруть участь у ньому, або з інших причин, пов'язаних із меншим розміром процесуальних витрат, що є ідентичним ч. 3 ст. 34 КПК України в частині підстав для направлення кримінального провадження до іншого суду. Водночас, на відміну від вітчизняного кримінального процесуального

кодексу, КПК Грузії припускає спори про підсудність, які згідно з вищевказаного кодексу вирішуються головою суду вищого рівня.

Крім того, звернути увагу варто й на Кримінально-процесуальний кодекс Федеративної республіки Німеччини (далі – КПК Німеччини), який також допускає спори про підсудність між судами [5]. Так, ст. 14 КПК Німеччини визначено, що при існуванні суперечки між кількома судами про підсудність, загальний вищий суд визначає суд, який уповноважений провести судовий розгляд та ухвалити рішення.

У цьому аспекті важливо вказати, що в доктрині права існують два погляди щодо спорів про підсудність. Так, одні вважають, що існування законодавчої можливості спорів про підсудність дає можливість більш ретельно перевірити правильність направлення провадження до іншого суду, водночас інші вважають, що заборона спорів про підсудність пов'язується з авторитетом судової влади. Якщо особи будуть спостерігати за тим, як суди відмовляються один за одним відкривати провадження та розглядати справу, вони втратять будь-яке бажання звертатися до суду. Довіру до судової влади буде підірвано. Спорі про підсудність між судами усувають із процесуальних відносин учасників процесу, процесуальна заінтересованість яких може абсолютно не стосуватися з'ясування того, який суд розглядатиме спір [6]. Звернути увагу треба й на Кримінально-процесуальний кодекс Болгарії (далі – КПК Болгарії), де також законодавчо закріплені спори про підсудність [7]. Відповідно до ст. 44 КПК Болгарії спори про юрисдикцію між судами вирішує Верховний суд. До того ж, у КПК Болгарії визначено й можливість звертатись до касаційного суду з клопотаннями про направлення кримінального провадження до іншого суду. Так, Верховний суд може прийняти рішення про направлення справи на розгляд до іншого суду рівної інстанції, на підставі того, що більшість з обвинувачених або свідків проживають у районі зазначеного іншого суду; підсудним або потерпілим є суддя, прокурор або слідчий у межах району суду, який розглядає справу; суд, який розглядає справу, не може належним чином сформувати колегію зі свого складу, що є ідентичним із приписами вітчизняного законодавства.

Окремо варто проаналізувати Кримінальний процесуальний кодекс Молдови (далі – КПК Молдови), адже вказаний кодекс чи не найбільш обґрунтовано описує питання направлення кримінального провадження з одного суду до іншого. У КПК Молдови на вказану тематику виділено 4 статті [8]. Наприклад, ст. 46 КПК Молдови, яка дуже схожа зі статтею 34 КПК України, вказує, що Вища судова палата може розпорядитися про передачу кримінальної справи з однієї судової інстанції, до компетенції якої вона належить, до іншої судової інстанції того ж рівня у разі, якщо цим може бути досягнуто більш об'єктивний, швидкий та повний розгляд справи, а також для забезпечення сталого розгляду справи. Крім того, слід акцентувати увагу на те, що у КПК Молдови окремо виділені статті щодо процедури повідомлення сторін та розгляду справи, а також щодо змісту та форми заяви й документів, що додаються. Так, ст. 47 КПК Молдови визначає, що заява про передачу справи, яка має бути мотивованою, направляється до Вищої судової палати не пізніше, ніж за 5 днів до початку судового розслідування, а також документи, на яких воно ґрунтується, додаються до нього, якщо їх має сторона, яка просить про передачу справи. Також передбачено, що у заяві потрібно зазначити, чи є у справі особи, які зазнали арешту. Акцентувати увагу треба й на тому, що у КПК Молдови виділено в окрему статтю питання розгляду повторної заяви про направлення кримінального провадження, водночас щодо повторного розгляду існують винятки, наприклад, суд може розглянути нову заяву лише у випадках, коли нова заява ґрунтується на обставинах, які не були відомі Вищій судовій палаті під час роз-

гляду первинної заяви або виникли після цього та якщо сторони не заявили про них на першому судовому розгляді через те, що не знали про них або не мали змоги їх подати.

Цікавим є й те, що КПК Молдови достатньо ґрунтовно описує питання спорів про підсудність і виділяє позитивний та негативний конфлікт компетенцій. Статтею 45 КПК Молдови визначено, що якщо дві або більше судові інстанції визнають себе компетентними розглядати одну й ту саму справу (позитивний конфлікт компетенції) або відхиляють від себе компетенцію (негативний конфлікт компетенції), конфлікт вирішується вищою судовою інстанцією щодо них; рішення судової інстанції, яка вирішує конфлікт компетенції, є остаточним, проте доводи про незгоду з ним можуть бути викладені в апеляційній або касаційній скарзі на рішення, винесене по суті справи.

Важливо вказати, що КПК різних країн по-різному визначають судові інстанції, які мають розглядати питання про направлення кримінальних проваджень, наприклад, КПК України визначає, що вказаний інститут можуть здійснювати суди апеляційної інстанції в межах їхньої юрисдикції та Верховний Суд в межах юрисдикції різних апеляційних судів. Водночас, є випадки, коли вищевказаний інститут може здійснювати лише Верховний Суд, наприклад, Кримінально-процесуальним кодексом Албанії визначено, що у разі виникнення спорів щодо підсудності, суд, який їх порушив, постановляє ухвалу про передачу їх разом із копіями актів, необхідних для їх вирішення, до касаційного суду із зазначенням сторін та захисників [9]. Також цікавим є те, що у деяких правових системах розглядом питання направлення кримінального провадження з одного суду до іншого займаються голови судів, наприклад, згідно ст. 393 Кримінально-процесуального кодексу Республіки Узбекистан питання передачі справи до суду іншої області чи Республіки Каракалпакстан вирішується Головою Верховного Суду Республіки Узбекистан [10], водночас у цьому аспекті варто згадати Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року, згідно зі ст. 38 якого питання про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого вирішувалося головою касаційного суду або його заступником [11].

Кримінально-процесуальний кодекс Індії (далі – КПК Індії), який виділяє вказаний інститут у окремий розділ, яким визначено, що Верховний суд може направити будь-яку справу чи апеляцію з одного високого суду до іншого високого суду або з кримінального суду, який знаходиться в межах юрисдикції високого суду. Крім того, Верховний суд може направити кримінальне провадження з високого суду до іншого кримінального суду рівної або вищої юрисдикції, підпорядкованого іншому високому суду. Важливо вказати, що Верховний суд може діяти виключно за заявою Генерального прокурора Індії або зацікавленої сторони, і кожна така заява має подаватись у формі клопотання й підтверджуватись афідевітом або підтвердженням, за винятком випадку, коли заявником є Генеральний прокурор Індії або генеральний прокурор штату. До того ж, вказаний розділ визначає й підстави, коли справа може передаватись і за розпорядженням високого суду штату, наприклад, коли справедливе та неупереджене розслідування або судовий розгляд не можуть бути проведені в будь-якому підпорядкованому йому кримінальному суді, або, що ймовірно виникне якесь юридичне питання надзвичайної складності, або, що направлення кримінального провадження до іншого суду буде слугувати зручності сторін або свідків, або є доцільним для цілей правосуддя [10]. Звернути увагу варто й на англійський переклад статті 186 КПК Індії. Так, вказана стаття має назву «High Court to decide, in case of doubt, district where inquiry or trial shall take place», що перекладається як Вищий суд, у разі сумнівів, вирішує питання про район, де має відбутися розслідування чи судовий розгляд, тобто можна вказати, що зі змісту назви норми можна вже зрозуміти за, що конкретно відповідає вказана стаття.

Достатньо схожими за змістом, з КПК Індії є підстави направлення кримінального провадження у Кримінально-процесуальному кодексі Ісламської Республіки Пакістан (далі – КПК Пакістану). У вказаному кодексі зазначено, що підставами направлення кримінального провадження з одного суду до іншого є те, що справедливе та неупереджене розслідування або судовий розгляд не можуть бути проведені в будь-якому суді, який знаходиться в межах юрисдикції високого суду, або, що ймовірно виникне якесь правове питання незвичайної складності, яке суд, в якому знаходиться справа не зможе вирішити, або, що ухвалені рішення про направлення кримінального провадження згідно з цим розділом буде спрямоване на загальну зручність сторін, або свідків чи, що направлення кримінального провадження є доцільним для цілей правосуддя, або вимагається будь-яким положенням КПК Пакістану [11].

Достатньо широко виписані підстави направлення кримінального провадження з одного суду до іншого у Кримінально-процесуальному кодексі Ефіопії, де визначено, що прокурор або обвинувачений можуть звернутися до апеляційного суду з клопотанням про зміну місця розгляду справи з суду місцевої юрисдикції на інший суд немісцевої юрисдикції. Так, зміна місця розгляду надається з тих підстав, що справедливий і неупереджений судовий розгляд не може бути проведений судом, у якому висуното обвинувачення; місце судового розгляду не є зручним для сторін або їхніх свідків; справа не може бути розглянута швидко; або з будь-якої іншої поважної причини [12].

Звернути увагу треба на Кримінального процесуального кодексу Лівану, адже у вказаному кодексі виключно стороні обвинувачення надано право на звернення до суду щодо направлення кримінального провадження до іншого суду. Так, згідно ст. 340 Кримінального процесуального кодексу Лівану кримінальна палата касаційного суду вирішує питання про передачу справи з одного судового органу до іншого [13]. Так, прокурор касаційного суду може вимагати передачі справи з міркувань забезпечення громадської безпеки, також прокурор касаційного суду може подати клопотання про передачу справи з власної ініціативи або на підставі заяви прокурора апеляційного

суду, фінансового прокурора, цивільного позивача, відповідача або міністра юстиції. Крім того, клопотання про направлення кримінального провадження вручається всім учасникам справи, які можуть надати заперечення на нього протягом десяти днів з дня вручення. До того ж, підставами для здійснення вказаного інституту є те, що розслідування чи судовий розгляд було призупинено, або з метою підтримки громадської безпеки чи для того, щоб забезпечити належне відправлення правосуддя.

Висновки. Інститут направлення кримінального провадження з одного суду до іншого існує майже у всіх кримінальних процесуальних кодексах країн світу, що показує важливість існування аналізованого інституту. Водночас різними є підходи країн до здійснення вказаного інституту, наприклад, в окремих країнах питання направлення кримінальних проваджень може вирішувати виключно суд касаційної інстанції, а в деяких суди апеляційної інстанції, а також Верховний суд. До того ж, у кожній країні по-різному визначено коло осіб, яким надано право на звернення до суду з клопотанням про направлення кримінального провадження. Так, у Лівані таку можливість надано виключно прокурору, а, наприклад, згідно КПК Ефіопії клопотання про направлення кримінального провадження може подавати й обвинувачений та його захисник.

Порівнюючи норми вітчизняного законодавства з аналізованого у статті питання та норми процесуальних кодексів інших країн, слід виділити те, що українським КПК надано можливість широкому колу осіб звертатись з клопотанням про направлення кримінального провадження, чим у більшості аналізованих КПК. Водночас схожим є те, що вітчизняне законодавство, як і законодавства зарубіжних країн, визначають, що здійснення вказаного інституту може бути лише у виключних випадках. Випадки, за яких можливе передача кримінальної справи на розгляд іншого суду в різних країнах, – є приблизно однаковими. Так, схожою у більшості країн підставою є те, що більшість свідків та потерпілих проживають у межах юрисдикції суду куди просять направити справу (зручність сторін) або суд, який розглядає справу не може належним чином розглянути справу через процесуальні питання, які виникли під час розгляду справи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI: станом на 28 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 06.06.2023).
2. Карандась М. В. Направлення кримінального провадження з одного суду до іншого в межах юрисдикції різних апеляційних судів. *Юридичний науковий електронний журнал*. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/155.pdf (дата звернення: 17.06.2023).
3. Code of Criminal Procedure of the Azerbaijan Republic: Law of Azerbaijan. Rep. from July 14, 2000 № 907-IQ. URL: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/64892/92594/F1457735324/AZE64892.pdf> (дата звернення: 06.06.2023).
4. Criminal Procedure Code of Georgia: Law of Georgia dated October 9, 2009 № 1772. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/90034/64/en/pdf> (дата звернення: 06.06.2023).
5. German Code of Criminal Procedure: Law of the Federal Republic of Germany dated October 1, 1879 URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html#p0059.
6. Єфімов О. Правові засади підсудності цивільних справ. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 29–39.
7. Penal Procedure Code: Law of Bulgaria dated June 29, 2006 No. 83/18. URL: https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/bgr/1968/criminal_procedure_code_of_the_republic_of_bulgaria_html/Bulgaria_Criminal_Procedure_Code_2011.pdf (дата звернення: 08.06.2023).
8. The criminal procedure code of the Republic of Moldova: Law of March 14, 2003 № 122-XV. URL: <https://www.refworld.org/pdfid/5509a3794.pdf> (дата звернення: 08.06.2023).
9. Criminal procedural code of the Republic of Albania: Law of March 21, 1995 № 7905. URL: http://pbosnia.kentlaw.edu/resources/legal/albania/crim_pro.htm (дата звернення: 08.06.2023).
10. Criminal procedure code of the Republic of Uzbekistan: від 22 вересня 1994 року № 2013-XII. URL: http://www.vertic.org/media/National%20Legislation/Uzbekistan/UZ_Criminal_Procedure_Code.pdf (дата звернення: 08.06.2023).
11. Кримінально-процесуальний кодекс України : Кодекс України від 28 грудня 1960 року № 1001-05 : станом на 19 листоп. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення: 17.06.2023).
12. Code of Criminal Procedure: Law dated April 1, 1972 URL: <https://www.indiacode.nic.in/bitstream/123456789/16225/1/a1974-02.pdf> (дата звернення: 08.06.2023).
13. Code of Criminal Procedure: Law of July 1, 1898 URL: https://www.fmu.gov.pk/docs/laws/Code_of_criminal_procedure_1898.pdf (дата звернення: 08.06.2023).
14. Criminal law Procedure and Evidence Code of the Federal Democratic Republic of Ethiopia: Law of November 2, 1961 № 185. URL: <https://www.lawethiopia.com/images/draft%20laws/criminal%20procedure/Criminal%20procedure%20and%20Evidence%20code%20English%202013.pdf> (дата звернення: 08.06.2023).
15. Code of Criminal Procedure: from August 7, 2001 № 328. URL: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/89874/103351/F-330451556/LBN89874%20Eng.pdf> (дата звернення: 08.06.2023).